

CYFARFOD	PWYLLGOR CRAFFU
DYDDIAD	13.06.24
TEITL	DIOGELU RHAG COLLI RHYDDID (DoLS)
RHESWM DROS GRAFFU	GALLU'R CYNOR I WEITHREDU CYNLLUN DIOGELU RHAG COLLI RHYDDID (DoLS)
AWDUR	MANNON EMYR TRAPPE
AELOD CABINET	CYNG. DILWYN MORGAN

1. Pam fod angen ei graffu?

Mae'r her barhaus i gydymffurfio â dyletswyddau statudol yn ymwneud â DoLS yn rhoi'r Cyngor mewn sefyllfa o risg o gael ein cosbi'n ariannol. Mae rhai enghreifftiau o awdurdodau lleol yn gorfod talu iawndal o rhwng £3000-4000 am bod mis y mae'r unigolion wedi cael eu hamddifadu o'u rhyddid heb awdurdod.

2. Beth yn union sydd angen ei graffu?

Mae risg uchel bod y Cyngor yn cael ei gosbi oherwydd diffyg cydymffurfiaeth gyda'r trefniadau DoLS gyda'r nifer o ddyddiau i gwblhau asesiad awdurdodiad safonol yn uwch na'r gofynion statudol. Er bod y rhestr aros wedi lleihau trwy'r ymdrechion wnaed hyd yma, mae nifer fawr o geisiadau yn parhau i gael eu derbyn.

Oherwydd diffyg adnoddau presennol o fewn y 'tîm' DoLS, ymddengys nad oes opsiynau ymarferol pellach i liniaru'r risg ac felly mae tebygolrwydd y bydd yn anorod bod y Cyngor yn derbyn y risg o gael ei gosbi oherwydd diffyg cydymffurfiaeth â Deddfau yn ymwneud â DoLS.

3. Crynodeb a'r Materion Allweddol

Mae'r Trefniadau Diogelu rhag Colli Rhyddid yn addasiad i Ddeddf Galluedd Meddyliol 2005. Mae Erthygl 5 o'r Ddeddf Hawliau Dynol yn nodi bod gan bawb yr hawl i ryddid a diogelwch. Ni fydd unrhyw un yn cael ei amddifadu o'i ryddid [oni bai] yn unol â gweithdrefn a ragnodir yn y gyfraith. " Y Trefniadau Diogelu rhag Colli Rhyddid (DoLS) yw'r weithdrefn a ragnodir yn y gyfraith pan fo angen amddifadu preswlydd neu glaf o'u rhyddid pan nad oes ganddynt y gallu (capasiti) i gytuno i'w gofal a'i driniaeth er mwyn eu cadw'n ddiogel rhag niwed. Gall cyflyrau fel dementia neu anaf i'r ymennydd arwain at ddiffyg capasiti.

Ym mis Mawrth 2014, cyfeiriodd dyfarniad y Goruchaf Lys at y 'prawf asid' i weld a yw person yn cael ei amddifadu o'i ryddid. Roedd hyn yn cynnwys dau gwestiwn i brofi nad oes gan yr unigolyn y capasiti i gytuno i'w trefniadau gofal:

1. A yw'r person yn destun rheolaeth a goruchwyliaeth barhaus? ac
2. A yw'r person yn rhydd i adael? (yn barhaol)

Os yw unigolyn yn derbyn lefel uchel o oruchwyliaeth, ac nad yw'n rhydd i adael yr adeilad yn barhaol, yna mae bron yn sicr eu bod yn cael eu hamddifadu o'u rhyddid. Mae'n bwysig ystyried pob achos yn ôl ei rinweddau ei hun, ond yn ychwanegol at y ddau gwestiwn 'prawf asid', os yw un o'r nodweddion canlynol yn bresennol, mae'n ofynnol gwneud cais am asesiad ar gyfer awdurdodiad amddifadu o ryddid:

- Defnydd rheolaidd o dawelydd/meddyginiaeth i reoli ymddygiad
- Defnydd rheolaidd o ataliad corfforol i reoli ymddygiad
- Bod y person dan sylw'n gwrthwynebu ar lafar neu'n gorfforol i'r cyfyngiad a/neu'r ataliaeth
- Gwrthwynebiad gan deulu a/neu ffrindiau i'r cyfyngiad neu'r ataliaeth
- Bod yr unigolyn wedi'i gyfyngu i ran benodol o'r adeilad ble mae'n derbyn gofal ynddo
- Bod y lleoliad yn ansefydlog neu'n anghynnaladwy
- Her bosibl i'r cyfyngiad a'r ataliad sy'n cael ei gynnig i'r Llys Gwarchod neu'r Ombwdsmon, neu lythyr cwyn neu lythyr cyfreithiwr
- Bod yr unigolyn eisoes yn destun awdurdodiad amddifadu o ryddid sydd ar fin dod i ben.

Mae trefniadau DoLS yn sicrhau bod pobl na allant gytuno i'w trefniadau gofal mewn cartref gofal neu ysbyty yn cael eu hamddiffyn os yw'r trefniadau hynny'n eu hamddifadu o'u rhyddid. Mae'r trefniadau hynny'n cael eu gwirio er mwyn sicrhau eu bod yn angenrheidiol ac er lles gorau'r unigolyn.

Mae'r Ddeddf Galluedd Meddyliol yn caniatáu i rywfaint o ataliad a chyfyngiadau gael eu defnyddio - ond dim ond os ydynt er lles gorau'r unigolyn a'u bod yn angenrheidiol ac yn gymesur.

Mae angen mesurau diogelu ychwanegol os bydd y cyfyngiadau a'r ataliad a ddefnyddir yn amddifadu person o'i ryddid. Gelwir y rhain yn Fesurau Diogelu rhag Colli Rhyddid. Mae angen defnyddio'r Trefniadau Diogelu rhag Colli Rhyddid os yw'r unigolyn yn cael ei amddifadu o'i ryddid mewn cartref gofal neu ysbyty. Gall y Llys Gwarchod awdurdodi colli rhyddid mewn lleoliadau eraill.

Mae dyletswydd ar yr Awdurdod Lleol i awdurdodi ceisiadau i amddifadu unigolyn o'i ryddid mewn cartrefi gofal a nyrsio ond mae'r dyletswydd yn eistedd hefo'r Bwrdd Iechyd i unigolion sy'n derbyn gofal mewn ysbytai. O dan y drefn DoLS, mae'r corff sy'n awdurdodi'n cael eu adnabod fel y Corff Goruchwyllo.

Mae'n ddyletswydd ar gartrefi gofal a nyrsio i wneud cais am awdurdod safonol neu awdurdod brys sy'n rhoi'r awdurdod iddynt amddifadu unigolyn o'u rhyddid.

Fel rhan o'r broses i ddiogelu unigolion, mae'n allweddol bod gan y person rywun sydd â phwerau cyfreithiol i'w cynrychioli. Gelwir hyn yn gynrychiolydd y person perthnasol ac fel arfer bydd aelod o'r teulu neu ffrind yn cymryd y rôl ond mae modd comisiynu adfocatiaeth i wneud y rôl yma.

Bydd cais am awdurdod yn cael ei anfon at y corff goruchwylio sy'n gorfod penderfynu o fewn 21 diwrnod am awdurdod safonol a 7 diwrnod am awdurdod brys os a ellir amddifadu'r person o'i ryddid.

Bydd y corff goruchwylio yn penodi aseswr budd gorau i asesu a yw'r amodau'n cael eu bodloni er mwyn caniatáu i'r person gael ei amddifadu o'i ryddid o dan y mesurau diogelu. Maent yn cynnwys:

- bod yr unigolyn dros 18 oed
- bod yr unigolyn yn dioddef o anhwylder meddwl (a gydnabyddir gan y Ddeddf Iechyd Meddwl).
- Nid oes gan yr unigolyn y gallu i benderfynu drosto'i hun am y cyfyngiadau a gynigir er mwyn eu galluogi i dderbyn y gofal a'r driniaeth angenrheidiol.
- Byddai'r cyfyngiadau yn amddifadu person ei ryddid
- Bod y cyfyngiadau arfaethedig er budd gorau'r unigolyn.
- Mae angen ystyried os yw cadw unigolyn o dan y Ddeddf Iechyd Meddwl yn fwy addas.
- Nid oes penderfyniad dilys wedi ei wneud gan yr unigolyn ymlaen llaw i wrthod triniaeth neu gefnogaeth a fyddai'n cael ei diystyru gan unrhyw broses DoLS.
- Oes gan yr unigolyn Bŵer Atwrnai Parhaol (LPA) ar gyfer Iechyd a Lles ac yn cytuno ag awdurdodiad DoLS.

Os na fodlonir unrhyw un o'r amodau uchod, ni ellir awdurdodi amddifadu unigolyn o'i ryddid. Gall hyn olygu bod yn rhaid i'r cartref gofal neu'r ysbyty newid ei gynllun gofal er mwyn cefnogi'r person mewn ffordd llai cyfyngol.

Os bodlonir yr holl amodau, rhaid i'r corff goruchwylio awdurdodi amddifadu o ryddid a hysbysu'r person a'r awdurdod rheoli yn ysgrifenedig. Gellir ei awdurdodi am gyfnod hyd at flwyddyn. Os oes angen i unigolyn barhau i gael ei amddifadu o'i ryddid ar ddiwedd y cyfnod, mae angen gwneud cais am awdurdodiad arall.

Nid oes rhaid i'r person gael ei amddifadu o'i ryddid drwy gydol yr awdurdodiad. Dylai'r cyfyngiadau ddod i ben unwaith nad oes eu hangen mwyach.

Cafodd yr Trefniadau Diogelu Rhyddid (LPS) eu cyflwyno yn y Ddeddf Galluedd Meddyliol diwygiedig 2019. Roedd yr LPS yn cael eu cyflwyno i gymryd lle DoLS ac roedd y gweithdrefnau newydd yn llawer mwy cymesur gan eu bod yn symleiddio'r fframwaith gyfreithiol a byddai'r broses asesu'n digwydd fel rhan o gynllunio gofal unigolyn.

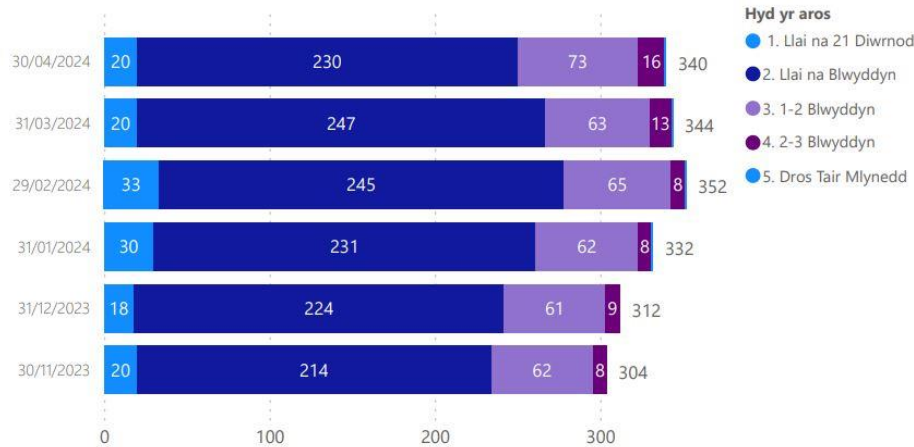
Roedd yr LPS i fod i ddod yn weithredol ym mis Hydref 2020. Cafodd hyn ei oedi oherwydd amgylchiadau a phwysau Covid-19, ond, bu cyhoeddiad ym mis Mehefin 2023 na fyddai'r Llywodraeth presennol yn San Steffan yn cyflwyno'r newidiadau. Nid oedd arian gan Llywodraeth Cymru i barhau hefo'r cynllun yn annibynnol o San Steffan. Roedd hyn yn golygu ein bod yn parhau hefo gweithdrefnau DoLS.

5. Sefyllfa Gwynedd

Mae disgwyliad bod pob cais am awdurdod safonol yn cael eu cwblhau o fewn 21 diwrnod a bod ceisiadau brys yn cael eu cwblhau o fewn 7 diwrnod.

Mae rhestr aros yn Gwynedd o 340 unigolyn sydd wedi cael eu hamddifadu o'u rhyddid heb awdurdod. Gweler y graff isod sy'n dangos amser aros am asesiad. Gweler bod 20 unigolyn wedi bod yn aros dros 3 blynedd am asesiad:

Nifer ar y rhestr aros am asesiad DoLS a pha mor hir maent wedi bod yn aros - fesul mis

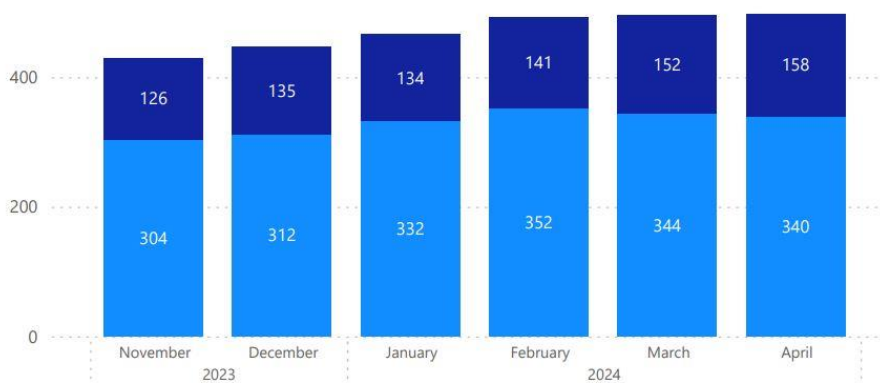
Mae 'tîm' DoLS Adran Oedolion Gwynedd yn cynnwys un BIA sy'n gweithio deuddydd yr wythnos ac un Cydlynnydd sy'n gweithio 4 diwrnod yr wythnos, rydym hefyd yn derbyn cefnogaeth weinyddol. Nid yw'n bosibl i weinyddwr reoli'r holl brosesau ac felly mae'r mwyafrif helaeth o amser y Cydlynnydd yn cael ei dreulio'n rheoli'r rhestr aros a blaenoriaethu a dyrannu achosion. Mae'r amser sydd ganddi i gwblhau asesiadau ei hun yn gyfyngedig.

Mae angen Asesydd Budd Gorau (BIA) a meddyg i gwblhau asesiad DoLS. Mae 18 o staff yr Adran Oedolion wedi cymhwyso fel BIA. Mae sawl ymgais wedi ei wneud i geisio cael trefniant effeithiol lle byddai pob BIA yn ymrwymo i wneud nifer o asesiadau DoLS yn flynyddol. Ond, oherwydd bod pob asesiad yn cymryd oddeutu 10 awr i'w gwblhau, mae'r gwaith BIA allai gyfrannu rhywfaint at ddelio a rhestr aros DoLS yn lleihau capasiti'r gwasanaethau i gyflawni eu gwaith dydd i ddydd ac felly'n creu rhestrau aros tebyg o fewn y gwasanaethau.

Ar gyfartaledd, mae 67 cais DoLS yn dod i'n sylw'n fisol ac mae 16 achos yn cael eu hawdurdodi, bydd y gweddill yn cael eu rhoi ar y rhestr aros.

Nifer ar y rhestr aros o'i gymharu â'r nifer sydd ag awdurdodiad DoLS cyfredol - fesul mis

● Nifer Ar Rhestr Aros ● Wedi Awdurdodi

Dros y tair blynedd diwethaf, mae'r Adran wedi derbyn grant blynyddol o £114,00 gan Llywodraeth Cymru i geisio cyfarch y rhestr aros DoLS ac i ddarparu hyfforddiant. Defnyddir yr arian yma i gomisiynu asiantaeth i ategu capasiti i gwblhau'r asesiadau budd gorau ac i dalu i'r meddygon am gwblhau eu hasesiad capasiti. Mae bwriad i gyflwyno ceisiadau blynyddol am yr arian yma.

Mae modd awdurdodi DoLS am gyfnod hyd at flwyddyn. Bydd cais pellach ar ddiwedd y cyfnod i ail awdurdodi.

Mae'r tabl isod yn nodi sefyllfa DoLS awdurdodau eraill ar draws y rhanbarth:

AWDURDOD	POBLOGAETH	RHESTR AROS DoLS	NIFER O ASESWYR BUDD GORAU
MÔN	68,900	91	2 + Cydlynnydd
DINBYCH	96,000	236	2.5 + Cydlynnydd
CONWY	114,800	248	3.8 + Cydlynnydd
FFLINT	155,100	314	3 + Cydlynnydd
WRECSAM	135,100	-----	-----
GWYNEDD	117,100	340	0.4 + Cydlynnydd

6. Ymgynghori

Cynhaliwyd Archwiliad Mewnol fel rhan o gynllun archwilio 2022/23, er mwyn sicrhau fod trefniadau DoLS presennol y Cyngor yn addas i bwrpas. Fel rhan o'r archwiliad gwreiddiol gwiriwyd bod trefniadau digonol mewn lle ar gyfer y gyfundrefn newydd Diogeliadau Amddiffyn Rhyddid (Liberty Protection Safeguards - LPS) yn ogystal â gwirio'r trefniadau presennol ar gyfer asesiadau DoLS. Rhoddwyd lefel sicrwydd cyfyngedig i'r archwiliad, hynny yw, er bod rheolaethau mewn lle, roedd angen gwella cydymffurfiaeth â'r rheolaethau a/neu gyflwyno rheolaethau newydd i leihau'r risgiau mae'r Cyngor yn agored iddynt.

Ym mis Mawrth 2024, cafwyd dilyniant i'r archwiliad er mwyn sicrhau fod y gwasanaeth wedi gweithredu ar y camau gweithredu ymrwymwyd iddynt er mwyn lliniaru'r risgiau cysylltiedig.

Bu i'r adroddiad gloi yn nodi –

'Hyd yma nid oes unrhyw newidiadau i'r drefn bresennol. Fel y mae, mae risg uchel yn parhau bod y Cyngor yn cael ei gosbi oherwydd diffyg cydymffurfiaeth gyda'r trefniadau DoLS h.y. y nifer o ddyddiau i gwblhau asesiad awdurdodiad safonol yn uwch nag hyn sydd yn ddisgwyliedig. Er bod y rhestr aros wedi lleihau mae nifer fawr o geisiadau yn parhau i gael eu derbyn ar ben rheini sydd yn disgwyl am asesiad. Mynegodd y Pennaeth Cynorthwyol Diogelu, Sicrwydd Ansawdd, Iechyd Meddwl a Diogelwch Cymunedol bod bwriad i gyflwyno hyn i sylw'r Pwyllgor Craffu Gofal (dyddiad i'w gadarnhau) er mwyn cadarnhau os oes modd lliniaru'r risg, oherwydd gyda'r adnoddau presennol, ymddengys nad oes opsiynau ymarferol ac felly tebygolrwydd bydd yn anorfod derbyn y risg o'r Cyngor yn cael ei gosbi oherwydd diffyg cydymffurfiaeth â Deddfau cyfreithiol yn ymwneud â DoLS'.

7. Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

A ydych wedi **cynnwys** trigolion / defnyddwyr gwasanaeth? Os ddim, pryd a sut ydych yn bwriadu ymgynghori â nhw?

Mae'r broses DoLS yn gosod canllawiau pendant ar gyfer cynnwys unigolion, teuluoedd etc. Mae'r adroddiad hwn yn ymwneud yn benodol a trefniadau'r Cyngor i weithredu'r broses DoLS. Nid oes bwriad i ymgynghori am yr ymdrechion i geisio gwella'r drefn.

A ydych wedi ystyried **cydweithio**?

Mae dyletswydd penodol ar bob awdurdod lleol fel Corff Goruchwyllo i weithredu o fewn deddfwriaeth a chanllawiau statudol DoLS. Mae cydweithio da yn digwydd gyda awdurdodau eraill o ran rhannu ymarfer da a gwybodaeth ac gyda'r Bwrdd Iechyd ar lefel lleol.

Beth sydd wedi ei wneud neu bydd yn cael ei wneud i **atal** problemau rhag codi neu waethygu yn y dyfodol?

Credir bod yr Adran wedi gwneud ymdrech i ymateb i'r heriau ac yn parhau i geisio canfod datrysiadau ymarferol. Ni ellir rhagweld gyda unrhyw sicrwydd beth fydd sefyllfa'r dyfodol ond gyda poblogaeth sydd yn mynd yn hyn, byddai'n rhesymegol dod i'r canlyniad y gallai'r pwysau ar y drefn DoLS ac felly lefel y risg gynyddu ymhellach dros y blynyddoedd nesaf.

Sut ydych wedi ystyried yr **hirdymor** a beth fydd anghenion pobl mewn blynyddoedd i ddod?

Bwriad yr adroddiad hwn yw pwysu a mesur risgiau ac felly galluogi'r Cyngor i gynllunio'n effeithiol ar gyfer y dyfodol.

Er mwyn sicrhau **integreiddio**, a ydych wedi ystyried yr effaith bosib ar gyrrff cyhoeddus eraill?

Mater penodol i Gyngor Gwynedd yw hwn.

8. Effaith ar Nodweddion Cydraddoldeb, y Gymraeg a'r Dyletswydd Economaidd-Gymdeithasol

Cyn belled a phosib, bydd y Cydlynnydd yn ymdrechu i sicrhau bod y cynnig rhagweithiolyn cael ei wneud pan yn asesu unigolion a phan yn ymgysylltu â'u teuluoedd. Mae sawl meddyg sydd hefyd yn gallu asesu yn yr Iaith Gymraeg ond mae hyn yn aml yn ddibynnol ar leoliad yr unigolyn.

Oherwydd yr angen i ddefnyddio asiantaeth arbenigol allanol i gwblhau'r asesiadau budd gorau, mae'r mwyafrif helaeth o'r aseswyr yn uniaith Saesneg. Ystyrir y ffactorau ieithyddol yma wrth ddosrannu gwaith asesu.

9. Camau Nesaf

Mae oddeutu 100 o'r unigolion sydd ar y rhestr aros yn unigolion sy'n byw yn y gymuned, mewn llety gofal a chefnogaeth. Mae'r achosion hyn yn cael eu hystyried yn DoLS cymunedol ac mae angen gwneud cais i'r Llys Gwarchod i'w hamddifadu o'u rhyddid. Nid oes angen i'r asesydd fod yn BIA ar gyfer gwneud y cais yma. Mae'r unigolion yma'n derbyn cefnogaeth gan y gwasanaeth Anabledau Dysgu. Mae trafodaethau eisoes yn digwydd o fewn yr Adran i newid trefniadau a bod yr asesiadau yma'n cael eu cwblhau gan y gwasanaeth fel rhan o'r adolygiad blynyddol. Bydd hyn yn gymorth i leihau'r rhestr aros ond rydym hefyd yn cydnabod y gall gael rhywfaint o effaith ar gapasiti staff y gwasanaeth gan y bydd adolygiadau blynyddol yn cymryd mwy o amser i'w cwblhau. Ni ellir amcanu maint yr effaith yma hyd nes y byddwn wedi bod yn gweithredu'r drefn am gyfnod.

Gwybodaeth Cefndir

Gweler y dolenni isod sy'n rhoi mwy o wybodaeth am Ddeddf Galluedd Meddyliol, 2005 a'r broses DOLS –

[Mental Capacity Act 2005 \(legislation.gov.uk\)](http://legislation.gov.uk)

[Deprivation of Liberty Safeguards \(DoLS\) at a glance - SCIE](#)

[Deprivation of Liberty Safeguards \(ageuk.org.uk\)](http://ageuk.org.uk)

